

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
"ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ"

**НАШ КРАЙ:
ІСТОРІЯ ВОЛИНИ
ВІД НАЙДАВНІШИХ ЧАСІВ ДО
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ**

Навчальний посібник

За редакцією Володимира Марчука

Острог
Видавництво Національного університету «Острозька академія»
2021

УДК 908 (477.8) (076)
ББК 26.89
Н 37

Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету «Острозька академія»
(протокол № 12 від 28 квітня 2021 р.)

Посібник виданий за підтримки Рівненської обласної ради

Рецензенти:

П. М. Кулаковський, доктор історичних наук, професор (Національний університет «Острозька академія»);

О. В. Разиграєв, кандидат історичних наук, доктор гуманістичних наук у галузі історії, доцент (Волинський національний університет імені Лесі Українки);

Т. В. Малецька, кандидат педагогічних наук, учитель історії вищої кваліфікаційної категорії (Острозький навчально-виховний комплекс «Школа І–ІІІ ступенів – гімназія»).

Наш край: історія Волині від найдавніших часів до другої половини ХХ століття : навч. посіб. / за ред. В. Марчука. Острог : Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2021. 342 с.

ISBN 978-617-8041-04-5

DOI 10.25264/978-617-8041-04-5

Навчальний посібник містить виклад минулого Волині від праісторії до другої половини ХХ ст. Авторський колектив орієнтувався на потреби сучасної шкільної освіти, тому видання може використовуватися як основний дидактичний матеріал при вивченні шкільних курсів «Рідний край» і як додатковий матеріал із курсу «Історія України», що читаються учням на теренах історичної Волині. Поглибленому вивченню матеріалу сприятимуть подані в тексті мапи, таблиці, а також список рекомендованої літератури.

Для абітурієнтів, студентів, учителів, викладачів, широкого читацького загалу, зацікавленого питаннями минулого історичної Волині.

УДК 908 (477.8) (076)
ББК 26.89

ISBN 978-617-8041-04-5

© Авторський колектив, 2021

ЗМІСТ

Передмова (В. Марчук)	4
Тема 1. Найдавніший період в історії Волині (В. Марчук)	6
Тема 2. Волинь часів Київської Русі та Галицько-Волинського князівства (В. Бондарчук)	61
Тема 3. Волинь у складі Великого князівства Литовського (С. Годжал)	81
Тема 4. Волинські землі в складі Речі Посполитої другої половини XVI – першої половини XVII ст. (В. Атаманенко)	100
Тема 5. Волинь у другій половині XVII–XVIII ст. (М. Близняк)	148
Тема 6. Волинь наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. (А. Хеленюк)	190
Тема 7. Волинь у другій половині XIX – на початку XX ст. (І. Шостак)	213
Тема 8. Волинь у роки Першої світової війни та Української революції (1914–1921) (В. Яремчук)	231
Тема 9. Волинь у міжвоєнний період (В. Марчук, А. Смирнов)	257
Тема 10. Волинь у роки Другої світової війни (В. Трофимович)	288
Тема 11. Волинь у перше повоєнне десятиліття (А. Жив'юк)	313

Передмова

Із проголошенням незалежності України розпочалися кардинальні структурно-змістові зміни в системі освіти, які обумовили активізацію краєзнавчого руху. Принципово важливі зміни полягали в тому, що з відновленням державності України зросла роль краєзнавчої освіти. Краєзнавство стало окремою системою знань, пізнавальних умінь, на його засадах відбувалося формування світогляду молодого покоління. У проекті програми з історії України для 7–11 класів (1992 р.) були збережені самостійні краєзнавчі уроки «Наш край». Проте починаючи з 1996 р. закладені основи вивчення історії рідного краю поступово руйнувалися. Історія рідного краю висвітлювалася безсистемно, окремими вкрапленнями в основний зміст навчального матеріалу. Відтак руйнувався один з основних здобутків попередніх освітніх програм – формування цілісного уявлення дітей про історичний процес у їхньому регіоні. У сучасній школі краєзнавство має бути самостійним предметом, який не лише дає теоретичні й фактичні знання учням про їх «малу батьківщину», але й виховує патріотичні та державницькі почуття, формує національну самосвідомість на основі розвитку почуття любові до рідної землі. Причиною такого стану речей стала відсутність підручничкової бази, навчально-методичних посібників, присвячених рідному краю, які мали б допомагати вчителю у викладанні краєзнавчих тем.

Заповнити цю лакуну покликане навчальне видання, яке підготовлене авторським колективом викладачів-істориків Національного університету «Острозька академія». Воно побудовано за хронологічно-тематичним принципом і охоплює історію Волині від найдавніших часів до другої половини ХХ ст. У запропонованих текстах краєзнавчі теми спрямовані на ознайомлення читача з розвитком регіону в окремі історичні періоди, особливістю природних умов та їх впливом на життя людей, діяльністю окремих видатних постатей «малої» батьківщини, побутом та культурою рідного краю.

Передмова

Матеріал навчального посібника спонукає до поглибленого вивчення історії рідного краю, допомагає орієнтуватись у різноманітних тенденціях сучасної історичної науки. Він стане у пригоді передусім учителям шкіл, адже дозволить уникати формалізації знань про суспільно-політичні, економічні, релігійні та культурні процеси у волинському регіоні.

Збільшення кількості краєзнавчого матеріалу в навчальних програмах дасть можливість набагато частіше ілюструвати місцевими матеріалами загальноісторичні події. Позитивною рисою навчального посібника є те, що вміщений у ньому краєзнавчий матеріал може використовуватися і як основне джерело при вивченні курсів «Історія України», так як додатковий матеріал для факультативів. Інформація, вміщена у посібнику, дозволить актуалізувати наукову роботу в освітніх закладах, сприятиме зростанню інтересу до локальної історії.

Сподіваємося, що навчальний посібник дасть можливість повернути до навчальної програми шкільного курсу історії уроки на тему «Наш край», адже краєзнавство збагачує навчальний процес різноманітними знаннями, формує в дітей необхідні уміння, розширює досвід комунікації та орієнтацію в різних соціальних сферах. Завдяки цьому школярі отримують можливість до становлення та самореалізації особистості, набувають упевненості у власних силах.

Тема 1

Найдавніший період в історії Волині

В історії нашої планети виділяють чотири великі ери. У докембрійській розпечена Земна куля поступово охолоджувалася, і наприкінці цієї ери з'являються перші примітивні організми. За палеозойської ери виникають безхребетні тварини (які панували протягом кембрійського, силурійського і девонського періодів) та земноводні (кам'яно-вугільний та пермський періоди). Рослинний світ цього часу характеризується поширенням спорових рослин: хвощі, плауни та особливо деревоподібні папороті. Мезозойська ера – це час гігантських плазунів; тоді ж з'являються перші ссавці (сумчасті) та птахи (зубаті – археоптерікси). У часи кайнозойської ери розвиваються вищі форми тваринного світу – ссавці.

Останню еру поділяють на третинний та четвертинний періоди, і саме з четвертинним періодом пов'язують історію людства. Третинному періодові був притаманний тропічний і субтропічний клімат, що поширювався й на Європу. Тоді тут мешкали такі тварини, як жирафи, страуси, шаблезубі тигри тощо.

Четвертинний період – це час розвитку та становлення людства, інша назва цього періоду – льодовиковий. Зусиллями вчених встановлено, що на нашому материка було 4 зледеніння, які покривали значні площі Східноєвропейської рівнини. Однак найбільший вплив на природне середовище нашого краю свого часу мали Дніпровське та Валдайське. Особливої потужності зледеніння набували у Північній півкулі – в Північній Америці та Євразії, де льодовики сягали завтовшки 1–2 км.

Нагромаджуючись у полярних областях, льодовики сповзали зі Скандинавського, Кольського півостровів і полярного Уралу на південь. Під час цього вони пересували верхні шари ґрунту, уламки гірських порід, змінюючи рельєф та гідрографічну

мережу. Початок четвертинного періоду позначений різкими похолоданнями, що призвели до вимерзання Світового океану. Часи сильних похолодань супроводжувалися наступом льодовиків із півночі на сушу, а часи потеплень – їх відходом, що й зумовлює внутрішню структурованість цього періоду.

Льодовиковий період охоплює два перших підрозділи четвертинного періоду – еоплейстоцен, коли відбулося декілька хвиль похолодання, проте, припускають, без утворення льодовиків, та плейстоцен, коли похолодання супроводжувалися просуванням льодовиків на південь. За центральноєвропейською схемою А. Пенка-Е. Брюкнера, виділяють три епохи зледеніння (гляціал) – міндель, рисс та вюрм та епохи між ними (інтергляціал), що характеризувалися потеплінням і відходом льодовиків.

Загалом клімат Землі за четвертинного періоду мав субтропічний характер, окрім областей, які прилягали до льодовиків. Тут відбувалося поступове погіршення клімату. За міндельського зледеніння панував ще помірно-вологий клімат. Європу вкривали ліси з багатою флорою і фауною, в тому числі і теплолюбною, що з'явилися тут за третинного періоду. Проте вже рисське зледеніння було таким масштабним, що призвело до погіршення клімату в усій Північній півкулі.

На клімат і природні умови України суттєво вплинули рисське та вюрмське похолодання (зледеніння). Під час рисського (дніпровського) зледеніння, яке сягнуло свого максимуму 200 тис. років тому, крижаний панцир завтовшки до 600 м укрит значну територію України, дійшовши на заході до лінії Львова, а по прадолині Дніпра, язиком до Кременчука. Льодовик у час свого максимального розвитку займав північно-західну частину Рівненської області й поступово опускався південніше на територію Волинської області. Крім найпотужнішого дніпровського зледеніння, відносяться окремі сліди окського, московського і валдайського. Межа дніпровського льодовика на території Рівненщини та Волині проходила через населені пункти: Дубровицю, Рафалівку, Колки, Ківерці, Торчин, Володимир-Волинський.

Встановився помірно-холодний та вологий клімат. Західна Європа вкрилася лісами, а в Східній запанували степи. Тепло-

Навчальне видання

В. Б. Атаманенко, М. Б. Близняк, В. О. Бондарчук,
С. С. Годжал, А. А. Жив'юк, В. С. Марчук, А. І. Смирнов,
В. В. Трофимович, А. А. Хеленюк, І. В. Шостак, В. П. Яремчук

**НАШ КРАЙ:
ІСТОРІЯ ВОЛИНИ ВІД НАЙДАВНІШИХ ЧАСІВ
ДО ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ**

Навчальний посібник

За редакцією Володимира Марчука

Комп'ютерна верстка Наталії Крушинської
Коректор Любов Черуха

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 19,88. Обл.-вид. арк. 18,19.
Наклад 400 прим. Зам. № 60–21.
Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура «Cambria».

Оригінал-макет виготовлено у видавництві
Національного університету «Острозька академія»,
Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 1 від 8 серпня 2000 року.

Віддруковано ПП «Формат-А»,
35304, Рівненська область, Рівненський район, с. Корнин, вул. Центральна, 58.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6834 від 08.07.2019.